

Proč nám to udělali

Rozhovory s nedobrovolně sterilizovanými ženami

Anna Košlerová

Proč nám to udělali

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Anna Košlerová
Proč nám to udělali – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Proč nám to udělali

Rozhovory s nedobrovolně sterilizovanými ženami

Anna Košlerová

Text © Anna Košlerová, 2026
Photos © Julie Hrnčířová; 2026
Photo © Kumar Vishwanathan; 2026 (str. 228–229)
Graphic © Diana Elfmarková, 2026

ISBN tištěné verze 978-80-264-6113-5
ISBN e-knihy 978-80-264-6122-7 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-264-6128-9 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-264-6129-6 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

Proč nám to udělali

Rozhovory s nedobrovolně sterilizovanými ženami

Anna Košlerová

Obsah

Elena	16
Gizela	52
Marie	74
Kumar	100
Radka	142
Renata	176
Gwendolyn	198

Úvodní slovo

„Sterilizujte okurky, a ne ženy,“ stálo na transparentech, se kterými Elena Gorolová a další oběti nedobrovolných sterilizací protestovaly v roce 2006 před městskou nemocnicí Fifejdy v Ostravě. Šlo o stejnou nemocnici, ve které mnohé z nich přišly o možnost mít další děti.

Nezákonné sterilizace s často zjevným eugenickým podtextem se na území Československa a později Česka a Slovenska prováděly mezi lety 1966 a 2012.

Podle výpovědí těch, se kterými jsem mluvila, se zákroky často odehrávaly tak, že když žena přišla do porodnice na plánovaný císařský řez, během operace jí bez jejího svobodného souhlasu byla provedena také sterilizace.

Nezákonné sterilizace nejčastěji spočívaly v podvázání a přerušení vejcovodů (takzvané tubární ligaci), tedy zákroku, který ženě trvale znemožnil otěhotnět.

Nejčastěji k tomu docházelo při opakovaném císařském řezu.

Problém zákonnosti spočíval hlavně v tom, že písemný souhlas se zákrokem byl často podepsán, aniž by dotyčné věděly, co podepisují.

Ženy mi popisovaly, že byly buď pod vlivem léků na tlumení bolesti, nebo souhlas podepsaly ve víře, že jde jen o dočasnou antikoncepci, kterou lze později vysadit.

Některé ženy dokonce souhlas podepsaly až po zákroku, tedy poté, co se probraly z narkózy.

Slyšela jsem také příběhy, kdy maminky byly k zákroku donuceny pohrůžkou, že jim stát odebere děti, které už mají.

Jiné rodiny, obzvlášť ty chudší, motivovaly sociální pracovnice a pracovníci za minulého režimu finančními příspěvky v hodnotě několika tisíc korun nebo třeba poukazem na novou pračku.

Šlo převážně, byť nejen, o ženy romského původu.

Kolika žen se protiprávní sterilizace týkají, nikdo neví, protože nikdo nikdy neudělal podrobné šetření a odhady se rozcházejí.

Stát při přípravě odškodňovacího zákona počítal se čtyřmi stovkami žen. Sedm tisíc je naproti tomu číslo spojované se šetřením ombudsmana Otakara Motejla, který na protiprávní sterilizace upozornil jako první zástupce státu už v roce 2005.

Co víme jistě, je, že k 11. květnu 2026 zaslalo na ministerstvo zdravotnictví žádost o odškodnění za nedobrovolné sterilizace 2 743 žen a 1 214 žádostem bylo vyhověno.

Myslím si ale, že i ty vyšší odhady představují jen špičku ledovce. Když jsme s Julií, jejíž fotky tuhle knihu doprovázejí, dělaly v Ostravě rozhovor s paní Gizelou, sledovala nás z okna vedlejšího domu sousedka.

Ptala se, co děláme, a když slyšela, že píšeme o nedobrovolných sterilizacích, začala nám popisovat svůj příběh, podobný ostatním v této knize.

Ačkoliv tahle knížka vypráví jen zlomek osudů, které nedobrovolné sterilizace poznamenaly, doufám, že z nich bude patrné, jak mocenské struktury dokážou ublížit těm, kdo mají nejmenší možnost se bránit.

Není asi překvapením, že stát se od počátku šedesátých až do začátku devadesátých let díval na velkou romskou rodinu jako na problém, který je potřeba řešit.

V 70. letech podporoval porodnost u rodin „s dobrým zázemím“. Růst romské populace naopak vnímal jako něco,

co je třeba pohlídat, a neměl zábrany v tom, jakými mechanismy toho docílit. Teze, že velká romská rodina je sociální riziko, se pak promítla i do porodních sálů.

Když jsem ale sama seděla v obývacích žen, které si nedobrovolnou sterilizací prošly, viděla jsem milující sestry, maminky, babičky a tetičky, které byly navzdory obrovským ztrátám připravené dát péči o své blízké všechno, co měly.

A když přišly o možnost mít vlastní děti, staraly se o děti, které neporodily. Ať už to byli příbuzní, děti sousedů nebo děti v pěstounské péči.

Rodina byla půdou, na které stálo všechno ostatní. Ať už vlastní, nebo přijatá, byla tím, kolem čeho se točil celý život. Nešlo o nukleární rodiny, tak jak je často známe my, ale spíše o hustě protkanou síť příbuzných, přátel, sousedů a celé komunity.

V příbězích žen, se kterými jsem za poslední roky mluvila, se hranice mezi biologickou a zvolenou rodinou často stírala.

Ilustruje to i ta pro mě téměř neuvěřitelná samozřejmost, s jakou mě zvaly do svých domovů, představovaly mě svým blízkým a svěřovaly se mi s těmi nejtěžšími momenty svých životů.

O důležitosti rodiny vypovídá i to, jakou ztrátu nedobrovolné sterilizace způsobily, a že nešlo jen o fyziologické následky.

Mnoho žen mi popsalo rozpady manželství, kdy se jejich muži a partneři nedokázali se ztrátou vyrovnat.

Nezřídka přišly i o úctu dalších členů komunity. Sterilizaci často provázelo společenské stigma a v příbězích, které jsem za poslední roky slychala, se v důsledku sterilizací opakovaně objevovalo i domácí násilí.

Bolest a ztráta provázely každý z následujících příběhů. A přesto bych byla ráda, aby to nebylo to jediné, co si z nich odnesete.

Kromě osobních svědectví o nucených sterilizacích jsem dostala možnost nahlédnout do životů lidí, od kterých nás společnost příliš často dělí.

Jsem moc vděčná, že jsem mohla být, byť jen na chvíli, součástí životů a rodin, které zvládly i to nepředstavitelné. A ráda bych se o tuhle zkušenost podělila i s vámi, kteří tuhle knížku právě držíte v ruce.

Politika státu

Sterilizace se často prezentují jako praxe komunistického režimu, jenže podobný osud potkal i další komunity po světě, ať už se bavíme o Číně, původních obyvatelích Spojených států a Austrálie nebo o menšinách ve Skandinávii.

Společným jmenovatelem není jeden režim nebo etnikum. Je jím systematické porušování práv lidí, které společnost odsunula na okraj.

Příběh nedobrovolných sterilizací na území Československa a později Česka a Slovenska se začíná psát v roce 1966, kdy začal platit zákon o péči o zdraví lidu.

Samotný zákon sterilizace nenařizoval a Romy nezmiňoval. Stálo v něm, že sterilizaci lze provést jen se souhlasem nebo na vlastní žádost. Jenže už nespecifikoval, jak má takový souhlas nebo žádost vypadat.

Lékařům tak stačil podepsaný papír, a za jakých okolností pod něj žena podpis připojila, už nikdo neřešil.

Na zákon navazovala směrnice z roku 1971 o provádění sterilizace. Ta postavila celý proces na třech krocích: nejdříve musela být podána žádost, pak zvláštní sterilizační komise posoudila, zda je zákrok lékařsky opodstatněný, a nakonec, ještě před operací, žena podepsala, že se zákrokem souhlasí a že byla poučena o tom, že je nevratný.

Ve zdravotní dokumentaci těch, které se později ozvaly, ale tyhle tři kroky často splývají v jeden nebo chybí úplně.

Žádost, poučení i souhlas nesou stejné datum, což často bývá den porodu.

Komise se někdy sešla až po zákroku, jindy o měsíc později a někdy po jejím posudku není ani stopa.

A samotný „souhlas“ měl často podobu obecné věty typu „Souhlasím s operací a s každým zákrokem, který se během ní ukáže jako nutný.“

Sterilizace navíc podpořily i předpisy sociálního zabezpečení. Ty od 70. let umožňovaly vyplatit ženě po zákroku „v zájmu zdravé populace“ jednorázový příspěvek, od roku 1988 to bylo až deset tisíc korun.

Peníze nevypláceli lékaři. Rozhodoval o nich národní výbor a nabízeli je sociální pracovníci a pracovnice, kteří se často zaměřovali na nejchudší rodiny. Právě pro ně se částka v hodnotě několika tisíc korun odmítala nejchudší.

Nedá se tedy říct, že za nedobrovolné sterilizace může jeden konkrétní zákon nebo jedna konkrétní nemocnice. Zákon v teorii nastavil správný princip, a to, že do těla dospělého člověka nelze zasáhnout bez jeho vědomého svolení.

Teprve každodenní chod porodnic, finanční pobídky a postupy, které si lékaři mezi sebou předávali, vedly k tomu, že se zákroky, které tisícům žen poznamenaly život, staly běžnou praxí.

Na to, že se stát za tuhle praxi vůbec omluvil, čekaly ženy dlouho.

Stalo se to až v roce 2009, kdy se úřednická vláda pod vedením Jana Fischera za nedobrovolné sterilizace oficiálně omluvila. Na odškodnění si však ženy musely počkat ještě dalších dvanáct let.

Zákon, který obětem přiznává jednorázově tři sta tisíc korun, přijal Parlament teprve v roce 2021 a účinný je od ledna 2022.

Teprve ten umožnil ženám, které byly sterilizované na území dnešního Česka, podat žádost o odškodnění na ministerstvo zdravotnictví. A nutno dodat, že ženy, které

byly sterilizované na území současného Slovenska, požádat nemohou.

Odpovědnost za zákroky provedené ve společném státě se tak nikam nepřenesla. Slovensko se obětí omluvilo v roce 2021, vlastní odškodnění ale dosud nepřijalo.

Jenže ani u nás není vyhráno. Ženy, které si o odškodnění zažádaly, mi znovu a znovu vyprávěly, že je ministerstvo zdravotnictví nechávalo na odškodnění čekat i roky, ačkoliv na vyřízení žádosti mělo ze zákona šedesát dnů.

A některým ji zamítlo pro nedostatek důkazů, tedy proto, že nedoložily desítky let starou dokumentaci, kterou nemocnice mezitím skartovaly.

Až v roce 2024 musel Nejvyšší správní soud státu připomenout, že to není oběť, kdo má dokazovat, že jí stát ublížil.

Naopak je to stát, který si má svá vlastní pochybení dohledat. Některé z žen, dnes už staré a nemocné, se proto obávají, že se odškodnění nemusí dožít.

Odškodnění se nedožila například dlouholetá bojovnice za práva sterilizovaných Vlasta Holubová. Zemřela v roce 2023, rok a půl poté, co stát požádala o odškodnění.

S paní Vlastou Holubovou jsem mluvila v únoru téhož roku. Řekla mi tehdy, že ji sterilizovali proto, že stát chtěl snížit populaci Romů. „Byla to potupa, i v rodině, protože mezi Romy je žena bohatá tím, že rodí, tím, že má děti, a je za to uctívána.“

I kvůli paní Vlastě a dalším, z nichž některé už mezi námi nejsou, jsem chtěla, aby tahle knížka vznikla.

Nepatří ale mně, patří jim. Ženy, se kterými se na dalších stránkách setkáte, vyprávějí své příběhy samy a tak, jak chtějí, abychom si je pamatovali.

A já doufám, že s vámi zůstanou i poté, co knížku dočtete.

Elena

Elena Gorolová je lidskoprávní aktivistka, máma dvou dětí a babička jednoho chlapečka. Pracuje jako sociální pracovnice. Má ráda tanec a romské kapely. Když jí bylo jednadvacet a rodila svého druhého syna v ostravské nemocnici, lékaři ji bez jejího vědomí sterilizovali. Když jsem si zpětně procházela naši komunikaci, zjistila jsem, že první zpráva pochází z roku 2020. Psala jsem jí, že si ukládám její kontakt a těším se, až se potkáme.

Osobně jsme se viděly poprvé na začátku roku 2021. Pro britský Guardian jsem tehdy připravovala článek o tom, jak české oběti nedobrovolných sterilizací bojují za odškodnění od státu. Spolu s fotografem Davidem Gaberlem jsme jeli do Ostravy, abychom s Elenou mluvili a nafotili její portréty na mostě za nádražím.

Na nádraží nás čekala žena v černém chlupatém kabátu. Pamatuji si, že měla perfektně nalakované nehty a dokázala si dělat legraci ze světa i sama ze sebe. Mluvila klidně a sebevědomě a nepůsobila na mě jako oběť ani jako někdo, kdo by měl světu něco za zlé.

V té době jsem ještě netušila, jak zásadní postavou pro oběti nedobrovolných sterilizací Elena je. Téměř každá žena, se kterou jsem v následujících letech o sterilizacích mluvila, ji zmiňovala. Jako někoho, kdo jim prošlapal cestu a dodal jim odvalu své příběhy sdílet.

Svůj příběh dokázala sdílet i na půdě OSN v New Yorku. Velký dík jí patří i z mé strany, protože bez její pomoci by tahle kniha nikdy nevznikla. Tentokrát se setkáváme u ní v kanceláři ve vysokém šedivém komplexu u ostravského autobusového nádraží. Ve dveřích nás vítá usměvavá Elena s krásně nalakovanými nehty a v rudých šatech. Má stejný šmrnc jako tenkrát na nádraží.

Eleno, vy jste vyrůstala v Ostravě spolu se svými rodiči a mladším bráchou. Jak to u vás doma vypadalo?

Místo, kde jsme žili, se jmenovalo Fifejdy. Bydleli jsme ve čtvrté kategorii. To znamená, že to byl jen pokoj, kuchyň a záchod na chodbě. Mamka tam v té době platila nájemné 35 korun měsíčně. Bydleli jsme tam do mých 14 let, vychodila jsem tam i základní školu.

Mé vzpomínky začínají někdy kolem čtvrtého roku života. Bydleli jsme v pavlačovém domě, kde žilo hodně rodin. Nebyly tam jen romské rodiny, kromě nich i starší lidé. Postupem času mi ten dům začal připadat skoro jako dům hrůzy, protože ti staří lidé často umírali.

Jako malá jsem ale měla krásné dětství. Byla jsem jedináček, neměla jsem sourozence, takže jsem měla všechno jen pro sebe. Tatínek třeba vždycky šetřil na Vánoce a pak mi ty peníze předal, abych si za ně mohla koupit dárky i já. Vedle nás stál zimní stadion. Chodila jsem tam s tatškou na hokej a později sama bruslit. Takové jsou mé vzpomínky – měla jsem tam kamarády a bylo mi tam dobře.

Pak jsem nastoupila do školky. Pamatuju si, že se mi tam moc nechtělo a často jsem brečela, jenže maminka s tatínkem pracovali, takže jsem tam musela být. Ráno jsem nechtěla vstávat ani se nechat česat. Měla jsem tehdy strašně dlouhé vlasy a to česání bylo úplně nejhorší. A taky jsem se bála, že si pro mě mamka do školky neprijde. Když mě vyzvedla, šly jsme někdy ještě na nákup a pak domů. Mamka vařila a já si mohla dělat, co jsem chtěla. Hrála jsem si třeba se zrcadlem. Stála jsem před ním, povídala si sama se sebou a někdy jsem si potajím vzala mamčina malovátko. Namalovala jsem se, dívala

se na sebe a říkala: „Dobrý den, jak se máte?“ Už tehdy jsem si hrála na dámu, na princeznu. Měla jsem nějaké šaty – ani nevím, odkud byly – takové úplně princeznovské, a pořád jsem je nosila. Naproti nám bydlela starší paní, která k nám často chodila. Jednou chtěla přijít na návštěvu a já jí řekla: „Počkejte, já pro vás dojdu.“ Oblékla jsem si ty princeznovské šaty, obula si mamčiny vysoké boty a šla pro ni. Jenže jak jsme šly, tak jsme obě spadly – já v těch šatech a velkých botách, ona vedle mě. Ležely jsme obě na zemi. Mamka mi pak vynadala, protože ta paní byla přece jen starší. Takové historky se mnou byly.

Jak vypadal ten dům?

Neměli jsme tam teplou vodu, koupelnu a záchod byl společný s další paní, která tam bydlela. Ale pak se ta sousedka s náma spřátelila do takové míry, že jsme si potom nosili navzájem jídlo.

Přímo sousedka, se kterou jste sdíleli ten záchod?

Ano.

To je taková věc, u které se lidé spřátelí, když sdílí záchod.

Ano, přesně tak.

To bylo někde na pavlači?

To bylo na pavlači. Bylo to velice zajímavé. Pavlač byla hodně vysoko, tak se o mě vždycky hodně bála. Nerada mě tam pouštěla samotnou. Ale my jsme tam sedávali, když bylo celý den teplo. Trávili jsme tam celé dny.

Každopádně jak jsme neměli tu teplou vodu, tak mě mamka brala k sobě do práce, kde pracovala jako uklízečka, a tam mě koupala.

Kde maminka pracovala?

Mamka uklízela šatny a kanceláře u silničářů. A kolikrát mě tam vzala a pořádně mě vydrhla, protože tam byly sprchy. Jak jsem měla dlouhé vlasy, tak doma ve vaničce mě tak neumyla. Vlasy, všechno. Dokonce si pamatuju, že když byla zima, tak tam mamka nosila i prádlo a prala ho tam. Byla tam prostě teplá voda. Doma jsme ji museli nahřívat. V té době jsme měli takové kamna – nebyly na uhlí, ale na naftu. Když jsem se koupala doma, tak to byla normálně vanička. Mně to připadalo normální.

To bylo normální v té době?

Moji kamarádi to právě tak neměli, protože bydleli v jiných domech, kde už teplá voda byla.

Co dělal váš táta?

S tatínkem jsme měli hodně blízký vztah. Pracoval ve sběrných surovinách, jezdil tam jako řidič. Byla to jeho první práce, když jsem byla malá. Vozil takové slisované papíry. Ty odvážel k nákladu na vlak, odkud to jelo dál ke zpracování. Často mě tím autem vozil. Bylo to dobrodružství. Vzal mě i do zpracovny, kde se zpracovávaly hračky. Teď už neřeknu, kde to přesně bylo, ale byla jsem přímo uvnitř. Vyráběli tam gumové hračky pro děti, tak jsem měla možnost vidět, jak to slisovali a jak se to dělalo. Tatínek celý život pracoval jako řidič...

Bral vás takhle s sebou často?

Když mohl. Často mi odtud nosil knížky, které byly ke sli-sování. Protože když byly volné, tak je mohl donést. Četla jsem si sama nebo mi hodně četla teta, sestra od mam-ky. Takže jsem doma měla hodně knížek, pohádek a taky hodně různých pohlednic. Takové ty s Vinnetouem, Ri-banou. A pak takové krásné, co se zrcadlily, když jste je otočila, tak... Jak to mám říct? Něco, jak je dneska 3D. Mě-nily se, bylo to nádherné. Na povrchu byly takové drsné. Tak z toho jsem měla radost. Hodně jsem si s tím hrála.

Mluvili jste doma česky?

Mluvili jsme česky. Rodiče moc romsky nemluvili, pro-tože tatínek byl z východu, mluvil hutoracky. Tatka moc romsky neuměl. Rozuměl, ale neuměl. Třeba mamka mluvila s babičkou nebo se sestrou. Já jsem to jako dítě neuměla, až později jsem rozuměla.

Mrzelo vás to někdy?

Nad tím jsem nikdy nějak nepřemýšlela. Ne, ne, vůbec.

Říkala jste, že v tom domě na Fifejdách žili jak rom-ské, tak neromské rodiny. Uvědomovala jste si, že jste Romka?

Vůbec. Vůbec jsem si neuvědomovala, že jsem Romka. Mně to tak vůbec nepřišlo, protože ani v té školce jsem nic takového nepocítila.

Vám se později narodil brácha. Kolik vám bylo v té době let?

Brácha se mi narodil po třinácti letech.

To je velký věkový rozdíl.

Je to velký rozdíl.

Jak jste to vnímala?

Strašně špatně. Vůbec jsem ho nechtěla. Mamka mi ho třeba pořád dávala, abych ho houpala. Ježíšmarja, houpala. Měla jsem s ním jít ven, ale řekla jsem jí, že s ním ven nejdu. Mě to nezajímalo. Zajímali mě kluci, malování, prostě úplně jiné věci. Chtěla jsem být prostě krásná. Mamka pak chodila do práce na takovou přidruženou výrobu a nechávala mi ho, když už byl větší. Z toho jsem měla úplně stavy. Nechtěla jsem. Vůbec.

Kdo byl pro vás v tomto období dospívání, nebo možná v té době, kdy jste bydlela na Fifejdách, tím nejdůležitějším člověkem?

Tatka byl ten, kdo se se mnou učil. A kolikrát jsem od něj dostala i pohlavek. Měla jsem z něj respekt. Když táta něco řekl, tak to prostě platilo. Maminka byla jiná. Jak jsem měla ty dlouhé vlasy, tak když jsem něco provedla nebo zlobila, chytila mě za cop – jako Nastěnku. To byl zase jiný způsob, jak mě srovnat. Jak jsem rostla, začala jsem taky víc zlobit. Dokonce jsem jednou na základce dostala dvojku z chování. Bylo to kvůli tomu, že jsem se poprala s jednou holkou. Měla jsem tehdy dlouhé nehty – ne nalepovací, svoje – a když jsem ji chytila, tak jsem ji pěkně poškrábala. Ve škole mi pak navrhli dvojku z chování. Mamka kvůli tomu ještě musela jít na úřad zaplatit nějaké peníze. No, to bylo doma pozdvižení.

To musela jít na úřad zaplatit za dvojku z chování?

No, za moje celkové chování, že jsem někomu ublížila. Já jsem pomalu měla návrh na to jít do dětského domova. Doma si mysleli, že mě zabijou. Šílenství.

Jak to vypadlo ve škole? Byly tam jak romské, tak neromské děti?

Ve škole byly romské i neromské děti. Nedělili jsme se. Já jsem ale byla víc s těmi, co zlobili. Neromské děti tolik nezlobily jako my. Ony se spíš bály, kdežto my ne. Možná jsme v sobě měli nějaký oheň, nebo já nevím co, ale že bychom se nějak rozdělovali, to ne. Všichni jsme byli kamarádi. Jasně, občas padla nějaká poznámka, ale nebylo to nic proti Romům. Spíš takové běžné dětské hádky: „Půjč mi tužku.“ – „Nedám.“

Vnímal jste nějaké známky pohrdání nebo rasismu?

Později už ano. Uvědomovala jsem si, že jsem se neučila dobře. Ale nechápala jsem, proč mi nabízejí jen učňovské školy, zatímco ostatním dětem nabízeli i jiné možnosti. Dostali jsme takovou knížku, ze které jsme si měli vybrat, kam půjdeme dál. Bylo mi jasné, že když mám špatné známky, nemůžu si vybrat úplně jakoukoliv školu. Jenže ostatním to bylo vysvětlené trochu jinak než nám. To byl asi první rozdíl, na který jsem narazila. Do přihlášky jsem si napsala, že chci být barmanka. Strašně se mi to líbilo. Druhou možnost mi ale vybrala paní učitelka – strojní výrobu, obor Zámečník, práce se stroji.